

Luottamista ja harhauttamista

Vanhempien ja lasten alkoholinkäyttöä koskeva vuorovaikutus nuorten kuvaamana

JENNI SIMONEN & KATI KATAJA & HENNA PIRSKANEN & MARJA HOLMILA
& CHRISTOFFER TIGERSTEDT

Usein mielikuva vanhempien ja lasten välisestä alkoholinkäyttöä koskevasta vuorovaikutuksesta on ristiriitojen ja konfliktien kyllästävä. Alkoholinkäyttö liitetään teini-ikäisten nuorten omaan maailmaan, johon vanhemmilla ei ole pääsyä. Miten nuoret itse pohtivat alkoholiasioita koskevaa vuorovaikutusta perheen sisällä? Millä tavalla luottamuksella pelataan alkoholinkäyttöön liittyvissä kysymyksissä ja miten tärkeä vanhempien rooli on nuorten ajattelumaailmassa?

.....

Johdanto

Tutkimuskirjallisuudessa on yleensä tarkasteltu nuorten ja aikuisten käsityksiä alkoholinkäyttöä toisistaan erillään. Nuorten alkoholinkäytön kokeilu ja juomisen aloittaminen on yhdistetty nuorten omiin vertaisryhmiin, joihin vanhemmilla ei ole pääsyä (esim. Demant 2008; Jaatinen 2000). Vanhempia on käsitelty lähinnä nuorten maailman ulkopuolisina kasvattajina ja alkoholikokeilujen kontrolloijina (Bryant & al. 2006; Ryan & al. 2010). Vain harvoin tarkastelun keskiössä on ollut nuorten ja vanhempien välinen alkoholinkäyttöä koskeva vuorovaikutus ja sitä ylläpitävät mekanismit. Jos teemaan on tartuttu, sitä on saatettu käsitellä yksipuolisesti korostamalla vanhempien kasvatustyylien ja roolimallien yhteyttä nuoren juomisen aloitusikään ja juomatapojen muotoutumiseen (Čablova & al. 2014; Bryant & al. 2006; Koning & al. 2014). Aidon vuorovaikutteisen kanssakäymisen sijaan nimenomaan vanhemmat perheen arjen rakentajina on asetettu etualalle.

Seuraavassa kohdistamme huomiomme perheen keskinäiseen alkoholinkäyttöä koskevaan vuorovaikutukseen tarkastelemalla sitä *nuorten näkökulmasta*. Keskitymme siihen, kuinka nuori itse hakee paikkaansa yhtäältä itsenäistyvänsä ja

alkoholinkäytön avulla rajojaan kokeilevana vertaisryhmän jäsenenä ja toisaalta perheen sääntöjen piirissä toimivana perheenjäsenenä. Olemme kiinnostuneita siitä, kuinka alkoholinkäyttö ja siihen liittyvä vuorovaikutus asettuvat osaksi näitä sosiaalisia yhteisöjä. Kysymme, kuinka alaikäiset nuoret toimivat eri rooleissa:

- Kuinka he pitävät kiinni vertaisryhmän tuke-
masta itsenäisyydestään ja kuinka he pyrkivät
ylläpitämään perheen sisäisiä alkoholinkäyt-
töön liittyviä sääntöjä?
- Miten nuoret ja vanhemmat sovittelevat alko-
holinkäyttöön liittyviä käsityksiään?
- Millaisissa tilanteissa nuoret ja vanhemmat
alkoholiasioissa ylipäänsä kohtaavat ja kuinka
nuoret toivovat vanhempien silloin toimivan?

Kysymykset ovat keskeisiä, sillä nuoren ikä-
vaiheeseen usein kuuluvat alkoholikokeilut tuo-
vat oman jännitteen perheen sisäisen vuorovai-
kutusdynamiikan tarkasteluun. Alkoholikokeilut
yhdistetään teini-ikäisen itsenäistymiseen, vaika-
ka ne nähdään riskinä heidän hyvinvoinnilleen ja
vaikka alle 18-vuotiailta alkoholin hankkiminen
on kielletty. Alkoholin kaksinaisen roolin ohella
jännitettä lisää alkoholin paikka kulttuurissamme.
Suomalaisen kulttuurin voi hyvällä syyllä sanoa
olevan läpikäylyllä alkoholin; alkoholinkäyttö
on muutamassa vuosikymmenessä levinnyt kaik-

kiin väestöryhmiin ja mitä erilaisimpiin tilanteisiin (ks. esim. Tigerstedt 2013). Koska naisten juomisen yleistymisen myötä alkoholia kulutetaan yhä useammin kotiympäristössä perhepiirissä (Mäkelä & al. 2010), lapset näkevät alkoholin kuuluvan osana vanhempien elämään, samalla kun se vanhempien kasvatustavasta kannalta pikemminkin on potentiaalinen uhka, jolta nuorta on suojettava. Ristiriitaisista merkityksistä huolimatta tai niiden takia nuorten ja vanhempien on luotava tapoja kommunikoida ja neuvotella alkoholinkäyttöön liittyvistä käsityksistä. Lähestymme tätä vuorovaikutusta käyttämällä aineistona vuonna 2014 kerättyjä noin 15-vuotiaiden nuorten haastatteluita. Mukana on nuoria perheistä, joissa alkoholista ei ole aiheutunut ongelmia, sekä perheistä, joissa alkoholiongelmaa on kohdattu. Analysoimme aineistoa ottamalla vaikutteita muun muassa James Colemanin (1990) luottamuksen käsitteestä, joka nähdään yhteisöjä yleensä, ja erityisesti perheitä yhteen sitovana mekanismina. Olemme kiinnostuneita siitä, missä määrin pyrkimys luottamuksellisuuteen näkyy nuorten ja vanhempien alkoholinkäyttöä koskevassa vuorovaikutuksessa ja sen rakentumisessa.

Nuorten näkökulma vanhempien varjossa

Valtaosassa vanhemmuuteen ja nuorten alkoholinkäyttöön keskittyvistä kvantitatiivisista tutkimuksista tarkastellaan, kuinka vanhempien kasvatuskäytännöt, perhesuhteet ja alkoholinkäyttöä koskevat normit ja asenteet ovat yhteydessä nuoren alkoholikokeilujen aloitukseen ja myöhempien juomatapojen muotoutumiseen (Ryan & al. 2010; Visser & al. 2012). Esimerkiksi vanhempien rajoja asettavan mutta nuorta huomioivan autoritatiivisen vanhemmuustyylin nähdään suojaavan nuorta liian varhaiselta alkoholinkäytöltä, kun taas liian sallivan tai liian autoritäärisen kasvatuksen katsotaan lisäävän lapsen riskiä runsaaseen alkoholinkäyttöön ja siitä aiheutuviin ongelmiin (Čablova & al. 2014; Hummel & al. 2012). Lisäksi tutkimuksissa korostetaan vanhempien alkoholinkäytön esimerkkivaikutusta ja alkoholinkäytön mallien välittymistä vanhemmilta lapsille (Johnson & Johnson 2000; Raitasalo & Holmila 2014) tai vanhemman ongelmallisen alkoholinkäytön haittoja lapsen hyvinvoinnille (Raitasalo & Holmila 2012).

Myös useissa laadullisissa alkoholinkäyttöä ja vanhempien ja nuorten vuorovaikutusta tarkastelevissa tutkimuksissa ollaan kiinnostuneita siitä, kuinka vanhempiin, perheisiin, sosiaalisiin yhteisöihin tai kulttuuriin liittyvät tekijät ovat yhteydessä nuoren alkoholikokeiluihin, raittiuteen tai myöhempien juomatapojen muotoutumiseen (Bryant & al. 2006; Rolando & al. 2012).

Vaikka vanhemmuuden ja nuoren alkoholinkäytön välistä yhteyttä hahmotetaan tutkimuksissa useiden teemojen kautta, oletuksena on yleensä, että nuoren toiminta on pitkälti vanhempien asenteiden, reaktioiden ja tarjottujen mallien tulosta.

Nuorten omaa toimijuutta ja merkityksenantoa korostavat alkoholiaihtetta käsittelevät laadulliset tutkimukset keskittyvät puolestaan nuorten vertaisryhmässä tapahtuviin alkoholikokeiluihin (Jaatinen 2000), juomisen käytäntöihin ja merkityksiin nuorten yhdessäolossa (Demant 2008; Maunu 2012; Simonen 2007; Østergaard 2009; Maunu & Simonen 2010), sosiaaliluokan mukaisiin juomisen eroihin (Katainen & al. 2014) tai esimerkiksi juomisen sukupuolittuneisiin piirteisiin (Østergaard 2007). Usein nämä tutkimukset keskittyvät kuitenkin vain nuorten omaan maailmaan ja jättävät huomiotta, että alaikäiset nuoret viettävät suurimman osan ajastaan vanhempien ja sisarusten kanssa perheissä luotujen sääntöjen ja vuorovaikutusstrategioiden puitteissa. Nuorten näkökulmaan keskittyvissä juomista käsittelevissä tutkimuksissa eri sukupolvien välinen ja perheen sisäinen vuorovaikutus jäävät usein unohtuiksi.

Harvaa poikkeusta lukuun ottamatta (ks. esim. Østergaard 2009) nuorten ja vanhempien maailmoja on alkoholinkäyttöä koskevissa tutkimuksissa käsitelty erillisinä. Seuraavassa yritämme luoda siltaa näiden näkökulmien välille tarkastelemalla, kuinka nuori itse tasapainottelee vertaisryhmän ja perheen välillä. Itsenäistyvä nuori elää kahden elämäntilanteen ja niissä vallitsevien erilaisten sääntöjen ja toimintatapojen leikkauspisteessä. Nuoret asuvat lapsuudenkodeissaan, noudattavat perheissä luotuja ja omaksuttuja sääntöjä. Toisaalta nuoret hakevat aktiivisesti kiintopisteitä perheen ulkopuolelta omista vertaisryhmistään. Kaveripiireillä, jotka usein toimivat alkoholikokeilujen ja rajojen hakemisen areenoina, on tärkeä tehtävä nuoren itsenäistymisen vahvistajina (ks. Rönkä & Sallinen 2008, 49). Itsenäistyessään ja varttuessaan nuoret viettävät yhä useammin aikaa poissa kotoa, jolloin heidän omat aikataulunsa, rytminsä ja menonsa

säätelevät vuorovaikutuksen rakentumista myös vanhempien kanssa. Koska pelkästään yksipuoliset kiellot harvoin toimivat, on valvonnan rinnalla korostettu perheen sisäisen tunnesiteen merkitystä luottamuksen rakentamisessa. (Mt., 52.)

Luottamus ja vuorovaikutus perheessä

Vanhemman ja nuoren vuorovaikutuksessa ja kasvattamisessa on kyse kahden osapuolen keskinäisestä ymmärryksestä ja kompromissin halusta. Perheyhteisön sisäisen koheesion ylläpitämisessä on korostettu keskinäisten siteiden luottamuksen merkitystä. Ymmärrämme luottamuksen yhteisöjä kiinnittävänä perusvoimaksi ja sosiaalisesti sitovaksi mekanismiksi, joka kytkeytyy ihmisten välisten suhteiden rakenteeseen sekä luo ja ylläpitää solidaarisuutta yhteisön jäsenten kesken (vrt. Coleman 1990). Näkökulmaa on sovellettu perheyhteisöjen tutkimiseen erittelemällä esimerkiksi tekijöitä, jotka lisäävät vanhempien luottamusta nuoreen (Kerr & al. 1999), käsittelemällä perhesuhteita sosiaalisena pääomana (Rossi & al. 2010) ja tarkastelemalla luottamuksellisia perhesuhteita nuoren päihteiden käytön suojaavana tekijänä (Dufyr & al. 2012).

Käsillä olevassa artikkelissa luottamus liittyy perheen vuorovaikutuksen rakentumisen ja sitä ylläpitävien mekanismien tarkasteluun. Lapsuuden kodissa elävillä alaikäisillä nuorilla perhesuhteet ovat erityisessä asemassa. Toisaalta kasvaminen kohti itsenäistymistä ja vertaisryhmissä koetut aikuistumiseen liittyvät irtiotot voivat tuoda oman sävynsä perheen sisäisen luottamuksen rakentumiseen. Monia jännitteitä sisältävä alkoholinkäyttö voi vaikuttaa vanhempien luontaiseen taipumukseen luottaa lapseensa ja haastaa lapsen motivaatiota luoda avointa ja luottamuksellista suhdetta vanhempiinsa.

Luottamusta lähestytään usein korostamalla sen positiivisia vaikutuksia perhettä yhdistävänä mekanismina. Luottamus sisältää kuitenkin myös negatiiviseksi miellettyjä puolia. Luottamuksella pelataan ja liiallinen luottamus voi johtaa petetyksi tulemiseen ja muihin epäsuotuisiin seurauksiin (vrt. Coleman 1990). Kasvamiseen ja itsenäistymiseen kuuluu luottamuksen rajojen testaaminen, jopa rikkominen. Vanhemman ja lapsen epäluottamuskin voi kuitenkin olla produktiivista, jos se johtaa tärkeiden ongelmien osoittami-

seen ja ratkaisemiseen. Luottamus-käsitteen positiivinen ja negatiivinen käyttö tuo esiin käsitteen monipuolisuuden.

Sovellamme luottamus-käsitteen eri käyttötapoja yhdistämällä Colemanin (1990), Piotr Sztompkan (1999) sekä Kaj Ilmosen ja Kimmo Jokisen (2002) ajattelua. Luottamusta voi lähestyä korostamalla luottamuksen laskelmoivaa, oman edun maksimointiin liittyvää puolta tai psykologisten tutkimusten tavoin painottamalla luottamuksen emotionaalista, solidaarisuuteen ja läheisiin suhteisiin kiinnittyvää puolta. Koska luottamuksen käsite on moniulotteinen, joka voi vaihdella kasvokkaisesta luottamuksesta abstraktiin luottamukseen ja koska luottamuksen eri muotojen ja tyyppien kuvaukseen on niukasti käsitteistöä, siitä on haastavaa saada otetta (ks. esim. Ilmonen & Jokinen 2002).

Kun lähdetään liikkeelle määrittelemällä, mikä on luottamuksen kohde ja mitä toiselle ollaan luottamassa, luottamus käsitteenä alkaa kuitenkin avautua. Käsitteellinen jako luottamukseen (*trusting*) ja luottamuksen kohteena olemiseen (*trustworthiness*) on teoreettisen hahmottamisen lisäksi hyödyllinen myös oman tutkimuksemme kannalta, vaikkei käsitteitä voikaan ymmärtää toisistaan irrallisina (Ben-Ner & Halldorsson 2010; ks. myös Coleman 1990). Kun aikuinen luottaa nuoreen, nuori saa tilaa toimia vapaasti ja mahdollisuuden ottaa vastuuta omista teoistaan ja valinnoistaan. Toiseksi luottamus luo tunteen luotetuksi tulemisesta, mikä on yhtä tärkeää kuin toiseen luottaminen. Nuoren tunne siitä, että on luottamuksen kohteena, vapauttaa energiaa jatkuvasta pyrkimyksestä osoittaa vanhemmalle olevansa luottamuksen arvoinen. (Coleman 1990; ks. myös Sztompka 1999.) Coleman (1990, 97) tähdentääkin, että ”luottamus sallii luotetulle *toiminnan*, joka ei muuten olisi ollut mahdollista”. Tarve vähentää ”toisen” kontrollia ja ”toisen” mahdollisuus *lisätä toimintansa vapausasteita* ovat tärkeitä luottamukseen liittyviä funktioita (ks. myös Ilmonen & Jokinen 2002, 96).

Luottamuksen yhdistäminen toiminnan tarkasteluun tarjoaa oivallisen mahdollisuuden selvittää, millaisia ilmenemismuotoja ja painotuksia luottamus saa perheen sisäisessä alkoholinkäyttöä koskevassa vuorovaikutuksessa nuorten kuvaamana.

Vuorovaikutusta tarkastelemissa: aineisto ja menetelmät

Artikkelin aineisto koostuu vuonna 2014 kerätyistä 14–17-vuotiaiden nuorten haastatteluista (yksi haastateltava oli juuri täyttänyt 18 vuotta). Aineisto on kerätty osana Itsenäisyyden juhluvuoden lastenrahaston säätiön (ITLA) projektia ”Varttuminen suomalaisessa alkoholikulttuurissa”, jossa on nuorten lisäksi haastateltu myös teini-ikäisten lasten vanhempia. Artikkeleihin sisältyvistä nuorten haastatteluista osa on toteutettu ryhmä- (R = 10) ja osa yksilöhaastatteluin (Y = 9). Haastatteluihin osallistui yhteensä 68 nuorta. Haastattelut on kerätty erikokoisista kaupungeista Etelä-, Keski- ja Pohjois-Suomesta. Kussakin ryhmässä on ollut keskimäärin 5–7 osallistujaa, jotka ovat pääosin olleet tuttuja toisilleen.

Tavoitteena oli kerätä aineisto, joka alkoholin käytön näkökulmasta edustaa monipuolisesti suomalaisia perheitä ja niissä eläviä nuoria. Siksi joukossa on sekä perheitä, joilla ei ole diagnosoituja alkoholiongelmia (8 ryhmähaastattelua / 54 henk. / koodit H1–H8), että perheitä, joissa joko nuori itse tai vanhempi on päihdepalveluiden piirissä ongelmallisen alkoholin käytön takia (2 ryhmähaastattelua / 5 henk. ja 9 yksilöhaastattelua / koodit H9–H19). Jako ei tarkoita sitä, etteikö ensin mainituissakin perheissä saatettaisi käyttää runsaasti alkoholia.

Alkoholiongelmia kokemattomat nuoret rekrytoitiin koulujen, urheiluseurojen ja nuorisotalojen kautta. Alkoholiongelmia kokeneet nuoret rekrytoitiin tutkimuslupien saamisen jälkeen hoitopalvelujen piiristä. Osa heistä asui laitoksessa huostaanoton seurauksena. Aiheen arkuuden takia suurin osa näistä haastatteluista toteutettiin yksilöhaastatteluina. Haastattelut suoritti kaksi Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitoksen erikoistutkijaa, ja ne toteutettiin pääosin mainittujen rekrytointikanavina toimineiden organisaatioiden tiloissa. Hyvässä ilmapiirissä toteutuneet haastattelut kestivät puolesta tunnista kahteen tuntiin, ja ne nauhoitettiin ja litteroitiin.

Haastatteluissa käsiteltiin nuorten näkemyksiä vanhempien alkoholikasvatuksesta ja perheen sisäisistä toimintatavoista sekä juomistottumusten välittämisestä vanhemmilta lapsille. Luottamuksen yhdistäminen vuorovaikutuksen tarkasteluun suuntasi analyysia nuorten ja vanhempien väliseen kasvokkaiseen toimintaan ja käyttäytymiseen sekä luottamuksellisen lapsi–vanhempi-suhteen vaiku-

tukseen toiminnan vapausasteille. Aineisto esikäsiteltiin ja koodattiin temaattisesti Atlas.ti-ohjelmalla. Tämän jälkeen operationalisoimme alussa esitetyt tutkimuskysymykset kahdeksi analytyttiseksi kysymykseksi.

Tarkastelemme ensinnäkin, minkälaiseen konkreettiseen *toimintaan ja käyttäytymiseen* alkoholin käyttöä koskeva vuorovaikutus perheessä liittyy. Miten nuoret toimivat suhteessa vanhempiinsa ja miten nuoret kertovat aikuisten toimivan? Olemme tällöin kiinnostuneita etupäässä niistä luottamisen ja harhauttamisen strategioista ja taktikoista, joita nuoret käyttävät alkoholin käyttöön liittyvissä kohtaamisissa vanhempiensa kanssa.

Toiseksi analysoimme, miten nuoren itsenäisyys ja vanhemman määräysvalta näkyvät perheen sisäisessä alkoholin käyttöä koskevassa vuorovaikutuksessa. Kiinnitämme huomiota siihen, millaiseksi *toimintavapaus* nuorten ja vanhempien välisessä vuorovaikutuksessa muodostuu: kuinka nuori pyrkii lisäämään toimintavapauttaan ja kuinka nuoret kertovat vanhempien kontrolloivan heidän toimintaansa?

Peilaamme näitä analyysiulottuvuuksia – vuorovaikutukseen liittyviä strategioita sekä nuoren toimintavapautta ja vanhemman kontrollia – luottamusta jäsentäviin piirteisiin eli luottamiseen ja luottamisen arvoisena olemiseen (Coleman 1990; Ben-Ner & Halldorsson 2010). Kiinnitämme vuorovaikutusta analysoidessamme huomiota siihen, kuka tilanteissa luottaa ja kuka on luottamuksen kohteena ja miten tämä on yhteydessä nuoren toimintavapauden laajenemiseen tai kaatumiseen.

Tulokset

Tiivistämme analyysin tulokset kolmeen alkoholin käyttöä koskevaan vuorovaikutusta kuvaavaan alalukuun: vanhemmilta salailuun, vapaaehtoiseen avoimuuteen ja vanhempien auktoriteetin käsitteeseen. Kaikissa luvuissa nuorten ja vanhempien välistä vuorovaikutusta tarkastellaan perheessä luottajien sääntöjen ja nuorten omien normien rajapinnassa.

Tarkastelemme ensin salailuun ja sitten vapaaehtoiseen avoimuuteen perustuvia strategioita, joita nuoret ovat luoneet resurssikseen kohdattaessaan vanhempiaan. Lopuksi vanhempien auktoriteettiasemaa käsitellessämme osoitamme, että nuorten erinäisistä strategioista huolimatta van-

hempien ja nuorten välinen vuorovaikutus ei ole symmetristä.

Yhtäältä salailua ja harhauttamista...

Vaikka osa aineistomme nuorista ei käytä alkoholia, suurella osalla se kuuluu nuorten omaan maailmaan, hauskapitioon ja vertaisryhmien keskinäiseen vapaa-ajan toimintaan, kuten aiempi-kin kirjallisuus on osoittanut (vrt. Demant 2008; Østergaard 2009). Nuoret erottavat alkoholinkäytön tiukasti perheen keskinäisestä toiminnasta.

Rajanveto nuorten ja vanhempien maailmojen välillä tulee kirjaimellisesti esiin, kun nuorilta kysytään mahdollisuudesta juoda omien vanhempien seurassa. Kysymys saa hämmentyneen vastaanoton: ”En mä oikeen tiiä. Vanhempien kaa se ei oikeen tunnu sellaselta luontevalta” (Kaisa, H4/R)¹. Vain harvat alkoholiongelmia kokeneiden perheiden nuoret kertovat juoneensa omien vanhempien tai aikuisten sukulaisten seurassa: ”Oon kylä joskus juonukin [isän] kans” (Kalle, H12/R). Pääosin nuoret kuitenkin erottavat vanhempien seurassa tapahtuvan alkoholinkäytön, tavallisimmin alkoholin maistamisen, vertaisryhmissä tapahtuvista ensimmäisistä varsinaisista alkoholikokeiluista (vrt. Rolando & al. 2012). Vaikka ensikokeilut kuuluvat tiukasti nuorten keskinäiseen yhdessäoloon, vanhemmat ovat monissa ensikokeiluja kuvaavissa kertomuksissa kuitenkin epäsuorasti läsnä. Usein he mahdollistavat alkoholin saamisen, vaikka saattavatkin olla täysin tietämättömiä osallisuudestaan lastensa ensimmäisiin juomiskokemuksiin.

Niina: Elinan isällä oli vieraita kylässä ja sitte [alkoholia] jäi yli ja mää sitte pöllin sen (...) Se oli mun kaapis jotain puol vuotta ja sitte joskus Essin kans otettiin se tuolla jäähallilla ja sitte Essi tuli mun kyytiin ja tipu johonki ja...

(H7/ R)

Juomien anastamisen lisäksi nuorten kuvaukset sisältävät monenlaista toimintaa, joilla vanhempia harhautetaan. Käytetyimmät strategiat liittyvät sairastumista koskeviin selityksiin krapulan peittämiseksi seuraavana päivänä: ”Sanonu vaan jos on ollu kauhee krapula, et mul on vähä huono olo, et oon oksennustaudissa” (Sini, H6/R). Ne voivat liittyä myös juomisen peittelyyn jälkikäteen:

¹ Haastattelun numero: H1–H8 = perheet, joissa ei alkoholi-ongelmia; H9–H18 = alkoholiongelmia kokeneet perheet, R = ryhmähaastattelu, Y = yksilöhaastattelu.

Veeti: Mua ei oo yhtään oksettanu, mut mä oon oksettanu sen takii, että mä oisin selvempi [kotiin tullessa] ja musta ei huomais sillee, et mutsi ei sanois mitään.

(H3/ R)

Timo: Jos oli juonu ja meni kotiin, niin laitto niin hirveesti dödöö, kun yritti peittää sitä hajua jollain.

(H12/R)

Vaikka salailun näkökulmasta luottamus ei tässä kohtaa näytä keskeiseltä vuorovaikutuksen rakentajalta nuorten ja vanhempien välillä, esimerkiksi antavat viitteitä Colemanin (1990) luonnehtimista luottamukseen kuuluvista piirteistä. Colemanin mukaan luottaminen suo luotetulle toiminnan, joka ei muuten olisi ollut mahdollista. Nuoret olettavat yleisesti, että vanhemmat luottavat heihin, kuten Sini kiteyttää: ”Ku on kuitenkin luottamus. Niinku asioihin” (Sini, H6/R). Luottamus antaa nuorille vapauksia toimia: ”Äiti luottaa meihin kuitenkin paljon, niin se antaa meidän tulla [kotiin], millon me halutaan” (Maria, H12/R). Luottamuksen varassa nuoret saavat vanhemmille läpi selityksiä, joihin turvautuminen ei olisi mahdollista ilman vanhempien halua uskoa lapsiinsa. Toisinaan sisarukset osallistuvat näihin selityksiin tai juoniin solidaarisen vastavuoroisuuden nimissä. Sisarukset solmivat keskinäiseen luottamukseen perustuvia avunantosopimuksia, joista vanhemmat eivät tiedä: ”Jos tulee kännissä kotiin, niin [sisko] pelastaa tarvittaessa ja mä teen sit [saman] sille kun se tulee. Esimerkiksi harhauttaa [vanhempia]” (Ulla, H4/R).

Vaikka esimerkeistä saa helposti kuvan, että luottamus ohjaa pikemminkin vanhempien kuin nuorten käyttäytymistä ja nuorten käyttämät salailustrategiat sotivat vanhempien osoittamaa luottamusta vastaan, tarkemmin tarkasteltuna ne kuitenkin kertovat, että pyrkimys luottamuksen ylläpitoon vanhempien kanssa on keskeistä myös nuorten omassa toiminnassa. Salailustrategioiden tavoitteena ei nimitäin välttämättä ole vanhempien ja heidän sääntöjensä uhmaaminen. Ne eivät myöskään väistämättä yhdisty nuorten pelkoon vanhempien reaktioista ja mahdollisesti seuraavista sanktioista. Yllättävän vahvasti salailu ja peittely lähtevät sen sijaan nuorten halusta olla tuottamatta vanhemmilleen mielipahaa.

Tomppa: Joo, kyl mä koitan ite ainaki aina kattoo vähä, et mä en oo ihan sekasin, ku meen himaan.

H: Miks sä yrität kattoo?

Tomppa: No en mä tietenkään haluu, et mun äiti näkee jossain huonos kunnossa.

H: Syystä että?

Tomppa: No en mä halu jäää kiinni ja en mä haluu, et mutsi joutuu kattoo.

Aku: Niin, et kiva nähä et poika tulee ovesta ja kaatuu siihen lattialle.

--

Veeti: Tai jos sille on vaikka sanonu aikasemmin päiväl, et mä meen tänään vaik frendille, petät luottamuksen ja tuut ihan paskana himaan, niin se on vähä.

Niko: Niin ja ketä just haluis kattoo, et oma mutsi ois pettyny, ku sä tuut örveltäen himaan. Parempi vaan tulla ihan ok kunnossa ja et voi vaan suoraa mennä nukkuu, eikä aiheuttaa mitään numeroo siin eteisessä.

(H3/R)

Nuorille näyttää olevan tärkeää pyrkiä ylläpitämään luottamusta, noudattamaan vanhempien tahtoa ja toimimaan sovitun mukaisesti: ”Ne kuitenkin luottaa muhun sen verran niin en mä haluu antaa ittestäni ihan sellasta ääliömäistä kuvaa, et mä tuun ihan millon mua huvittaa ja tällasta. Et kuitenkin vähä kunnioittaa niitten ajatuksii” (Kaisa, H4/R). Luottamuksellista suhdetta, paradoksaalista kyllä, vahvistetaan suojelemalla vanhempia oman toiminnan tuottamilta pettymyksiltä. Haastatellut nuoret pyrkivät ylläpitämään tottelevan ja vanhempia kunnioittavan lapsen roolia ja mielikuvaa, vaikka tosiasiaa toimisivatkin vanhempien odotusten vastaisella tavalla.

...toisaalta avoimuutta ja keskustelua...

Kaikesta juomiseen liittyvästä salailusta ja peitelystä huolimatta luottamusta vanhempiin ylläpidetään myös aivan päinvastaiselta vaikuttavalla strategialla, eli pyrkimyksellä omaehtoiseen avoimuuteen. Nuoret selittävät, kuinka he ovat valikoidusti avoimia vanhemmilleen kertomalla tulevasta juhlista ja illanvietoista, mutta vain siinä määrin kuin kerrottu ylläpitää vanhempien odotuksia tai sopii kunnollisen nuoren kuvaan. Onkin todettu, että yksi nuoruuden kehityksellisistä tehtävistä on oppia, mitä ei pidä kertoa vanhemmille ja miten olla kertomatta sitä (Rönkä & Poikkeus 2000, 15).

H: Tietääks teidän vanhemmat näistä bileistä?

--

Samuli: No tietää jostain keisseistä, mitkä ei oo semmossii, mitkä ei oo tota hirveen niinku...

Otto: ...rajua.

Samuli: Mäs ei oo silleen hirveesti kerrottavaa, ettei oo tapahtunut mitään niinku.

H: Tietääks ne sen takia, että te kerrotte vai että ne tietää jostain muusta?

Samuli: Sen takia, että kerrotaan.

(H2/R)

Nuoret kertovat vanhemmilleen menoistaan, koska omaehtoinen avoimuus voi vahvistaa van-

hempien luottamusta nuoreen ja nuoren tunnetta luotetuksi tulemisesta (ks. esim. Kerr & al. 1999). Tämä taas lisää – Colemanin (1990) ajatuksen mukaisesti – nuoren vapautta toimia. Nuoret käyttävät avoimuutta yhtäältä pönkittääkseen vanhempien mielikuvaa lapsesta luottamuksen arvoisena sekä toisaalta lisätäkseen omia toimintavapauksiaan. Omien menojen valikoitu kertominen vanhemmille ilmentää siten luottamuksellisen suhteen rakentamisen ja ylläpitämisen vasta-uroista dynamiikkaa.

Kuva kunnollisesta ja tottelevaisesta lapsesta sopii kuitenkin vain harvoin yhteen vertaisryhmässä toteutettavaan minäkuvaan, joka ohjautuu erilaisista, kaveripiirissä jaetuista tarpeista. Aineisto tuokin konkreettisesti esille, kuinka nuoret risteilevät oman kaveriporukan vapaa-ajanviettotapoihin liittyvien käytäntöjen ja arvostusten ja perheessä luotujen pelisääntöjen välillä sekä kuinka luottamusta vanhempiin halutaan ylläpitää jakamalla perheen kesken oman elämän tapahtumia.

Niko: No omiin vanhempiin on luottamussuhde oikeestaan. Mä kerron, mihin mä oon menossa, paljo mä oon juomas tälle näi. Ja koska mä en oo koskaan sekoillu mitään, et aina himaan tullu selvin päin, ettei mee tekee mitään tyhmii. Niin siinä on se luottamussuhde oikeestaan. Ku vaikke vanhempi miten estää lasta juomasta, kyl se silti jossain vaiheessa saa ne juomat, et ei vanhempi pysty koko ajan seuraa lastaan.

(H3/R)

Aina luottamuksen ylläpito ja erilaisten strategioiden välissä luoviminen eivät onnistu. Vanhemmat eivät ole helposti höynäytettävissä vaan voivat päästä nuorten toiminnan jäljille yhdistelemällä juomiseen viittaavia tuntomerkkejä esimerkiksi oman nuoruuden aikaisiin kokemuksiinsa. Toisinaan nuorten toiminnan kaunistelu- tai salailuyritykset pettävät alkuunsa, eikä nuoren käyttäytyminen jätä vanhemmille arvailuja, mistä tosiasia on kyse.

H: Tekeekö [vanhemmat] tarkastussoittoja?

Hannu: Kyllä joskus soittaa, että missä menee. Onko kaikki ok.

H: Vastat sä?

Hannu: Oon minä aina vastannu.

Kalle: Kyllä minäkin vastaan aina, mutta joskus on ollut semmosiakin tilanteita, että ei ois pitäny vastata ollelkaan.

H: Kuuleeko ne äänestä?

--

Kalle: Kuulee. Äiti huomaa, mä kerran vastasin, mä olin juonu kaks kaljaa, eikä tuntunu omasta mielestä misään, niin äiti sano, että sä oot juonut ainakin kaks kaljaa.

(H12/R)

Alkoholinkäytön ei-toivotut paljastumiset – eli kiinnijäämiset – ovat ilmaisuvoimaisia esimerkkejä, jotka osoittavat, kuinka nuoret tasapainoivat kahden eri säännöllä toimivan yhteisön välillä. Kiinnijäämiset tarjoavat vanhemmille keinon osoittaa sääntöjen rikkomisen seuraukset ja motivoivat vanhempia kiristämään kontrollia. Siten kiinnijäämiset vähentävät nuorten näkökulmasta luottamuksen suoma vapautta toimia: ”Yleensä se luottamuksen pettäminen tekee itselle tosi paljon hallaa (...) voi olla ettei [vanhemmat] päästäkään enää menemään” (Henkka, H8/R). Kiinnijäämistarinat tuovat esiin luottamukselle luonteenomaisen prosessiluonteen ja kehämäisyyden (vrt. Ilmonen & Jokinen 2002). Luottamuksen pettäminen heikentää nuoren toimintavapautta ja luottamuksen rakentaminen on aloitettava uudestaan.

Vaikka nuoret karttavat kiinnijäämistä, he eivät kokonaan halua sulkea vanhempia alkoholiasioiden ulkopuolelle. Ehkä hieman yllättäen valtaosa nuorista toivoo, että alkoholiin liittyviä kysymyksiä käsitellään perheen kesken:

H: Pitäskö vanhempien keskustella nuorten kanssa alkoholista?

Kaikki: Joo, pitäis.

H: Mitä siitä pitäis keskustella?

Hanna: Jos alkoholista ei oo puhuttu, niin sit siitä tulee vielä semmonen...

Essi: ...isompi tabu.

Iina: Sitä halua enemmän.

Essi: Niin. Ja sit ku on just epätietonen siitä, niin halu kokeilla, et mitäköhän se mahtaa olla.

Iina: Niin, mut se on tärkeätä, että kerrotaan myös ne terveysjutut (...) Ja sit oikeesti siitä vahvuudesta.

(H7/R)

Nuoret odottavat vanhempien toimivan keskustelun virittäjinä ja aktiivisina osapuolina ja antavan totuudenmukaista tietoa alkoholin vaikutuksista. Keskustelut pitävät nuorten mukaan sisällään varoittelua alkoholin vaaroista, humalaiseen käytökseen liittyvistä riskeistä tai esimerkkejä vanhempien omasta nuoruusajasta: ”Faija on kertonu omia kokemuksia alkoholista ja nuoruudesta (...) et kyl se on kertonu mulle sen rajan, et mis kannattaa mennä” (Niko, H3/R).

Nuorilla on selvä näkemys myös perheessä käytävän alkoholikeskustelun luonteesta. Sen pitäisi olla rakentavaa ja noudattaa luottamuksen dynamiikkaa: ”Keskustellaan fiksusti eikä sillee ku joisain perheis, et äänenvoimakkuus nousee samantien, et korvat särky” (Inka, H7/R). Nuorten toiveet liittyvät molempien osapuolten näkökulmat

huomioivaan keskusteluun, jossa nuoren kantaa ei heti torjuta: ”Jos tuomitaan kauheesti, niin sit ei oo hyvä. Paras ois, jos pystys luottavaisesti keskustele kotona” (Anu, H6/R).

Osa alkoholiongelmia kohdanneiden perheiden nuorista kuitenkin tulkitsee kysymyksen perheessä käytävästä alkoholikeskustelusta aivan eri tavoin yhdistämällä sen oman juomisensa sijasta vanhemman juomiseen:

H: Miten sä aattelet, että pitäisikö alkoholista keskustella perheen kanssa ja missä yhteydessä ja esim. minkä ikäisenä?

Kaisa: (...) mä oon kattonu sitä vierestä, kun piilotelään asioita ja ongelmii, ettei muka satuttais lapsia, niin se tekee hallaa. Mun nuorempi veli, se 10-vuotias, sitä ollaan yritetty hyssyttellä sitä asiaa, kun isä joi, mut kylhän lapset huomaa sen itekin. Niin musta ois oikeen puhua ongelmista silloin, kun ne tulee ilmi.

(H16/Y)

Nuoret toivovat avointa keskustelua alkoholin käytöstä myös silloin kun vanhemman suhde alkoholiin on ongelmallinen. Tällöinkin alkoholin käyttöön liittyvässä kommunikoinnissa kyse on luottamuksen ylläpitämisestä, mutta suunta on toinen. Keskustelun kautta nuori pyrkii ymmärtämään, mistä vanhemman juomisessa oikein on kyse, jotta hän kykenee säilyttämään luottamuksen vanhempaansa: ”Mä oon yrittänyt pariinkin otteeseen kysyä äidiltä, et mistä [hänen juomisensa] johtuu. Et oon ihan itkeny sen silmien edessä, et onks oikeesti joku ongelma, et miks juot” (Satu, H17/Y).

...mutta lopulta auktoriteetin kunnioittamista ja sen kaipuuta

Tulkitsemme nuorten halun keskustella ja osallistaa vanhempia tarkoittavan, että nuoret kannustavat vanhempia ottamaan alkoholikysymyksissä auktoriteettiaseman. Tämä lausutaan myös aivan suoraan: ”Se on kyl ihan sen vanhemman asia, et minkä rangaistuksen se antaa. Et siitä mun mielestä ei pitäis keskustella, koska se on just sitä tavallaan auktoriteettiä” (Iina, H7/R). Elämä ilman auktoriteettia ja vanhempien asettamia, lasten alkoholinkäyttöä koskevia sääntöjä ja rajoja ei tunnu nuorista houkuttevalta: ”Mun mielestä se on ihan oikea tapa, että sanotaan, että ei saa [juoda] (...), että se ei käy se homma” (Pasi, H9/Y).

Tyypillisimmin vanhempien puuttuminen tarkoittaa asian puheeksi ottoa joko heti nuoren tullessa juoneena kotiin tai seuraavana aamuna: ”Niin jos [vanhemmat] huomaa, et on vaan vähä [juonu], niin sit on vaan, et mee nukkuu ja sit on

asia käsitelty. Mut sitku konttaa portaat, niin sitte saattaa olla vähä vihasempi” (Ulla, H4/R).

Vain muutama alkoholiongelmaisesta perheestä tuleva nuori kertoo, etteivät heidän vanhempansa juurikaan puutu heidän juomiseensa: ”Kun lähdin kavereitten kanssa ulos, niin isä vaan sano, että putkasta en sitten hae, jos sinne joudut, mutta muuta se ei sitten oikeen sanonutkaan” (Timo, H12/R). Reagoimattomuus ei ole toivottua siitäkään huolimatta, että se lisäisi nuoren toimintavapautta.

Valtaosa nuorista kuitenkin kokee, että vanhemmat toimivat – ja heidän tulee toimia – perheen auktoriteetteina ja päättävät viime kädessä asiat, yleisemminkin kuin vain alkoholin osalta: ”Meil on mun mielest suht sillai demokratia, et kaikkii kuunnellaan, mut se kaikista ylin päätösvalta on iskällä” (Olivia, H8/R). Oletus on kuitenkin, että vanhempi käyttää auktoriteettiasemaansa vastuullisesti. Nuoret osoittavat paheksuntaa, jos vanhempi ei ota aikuisen roolia nuorten odottamalla tavalla. Konkreettinen esimerkki liittyy vanhemman juomisen ja päihtymyksen nuorissa herättämiin tunteisiin. Omien vanhempien hiprakka tai humala ei sovi vanhemmalta odotettuun rooliin ja sitä kommentoidaan ilmaisulla ”hävettää” koska ”ne on niin tyhmiä” (Veeti H3/R). Ongelmia kokeneiden perheiden nuoret kertovat vanhempien runsaan juomisen herättävän myös ”vihaa (...) ja sellasta turhautuneisuutta” (Nella, H16/Y).

Kaikki nuoret reagoivat vanhemman juomiseen ja etenkin humalaaan etupäässä kielteisesti. Aikuisen humalainen käytös särkee herkästi vanhemman ja lapsen välisen luottamuksen horjuttamalla isän tai äidin roolia vastuullisena vanhempana. Humaltuneen aikuisen käytökseen liittyy nuorten kertoman mukaan tätä oletusta vaarantavia piirteitä:

H: Mimmosii ne tilanteet on, ku vanhemmilla on sitä alkoholiinkäyttöä?

Toni: Ne on tosi ärsyttävii, ku ne alkaa selittää omia ja leikkii tosi nuorii. Leikkii jotain kaksikymppisii, ku ne on jo 47 oikeesti.
(H4/R)

H: Onks se jonkun mielestä ollu inhottava kokemus?

– –
Panu: Varsinkin, ku mamma on kännissä. (...) Se ei osaa pitää turpaansa kiinni ikinä. Sillon ku se on kännissä. Pitää hölöttää koko ajan jotain. Ei nyt inhottava, mut ärsyttävä.
(H1/R)

Samuli: Mut kuhan se pysyy just sillee kontrollissa, ettei sitä ala tappelee. Mä oon saanu kuunnella ihan tarpeeks himassa sitä tappeluu, ku vanhemmat on liian kännissä.
(H2/R)

Vanhemman juomisesta seuraava pettymys, turhautuminen ja joskus myös juomisen herättämä pelko näkyvät erityisesti joidenkin alkoholiongelmia kohdanneiden perheiden nuorten kommentteista: ”Kun isä juo, se saattaa hermostua ihan yhtäkkiä ilman syytä. Oon saanu myös monesti kunnolla selkää, kun se on ollu kännissä” (Hannu, H12/R). Vanhemman juomisen aiheuttama huoli voi pahimmillaan nakertaa vanhemman auktoriteettia herättämällä esimerkiksi epätietoisuutta siitä, onko vanhempi nuoren tukena myös tulevaisuudessa:

Sanna: Oli vähän hankala keskittyä, että jos aamulla isä oli ollu ihan humalassa, niin sitten koulupäivän mielti, että mitähän se tekee siellä. Kun iskällä oli vähän taipumus, että sillä tuli mieleen kaikkia itsetuhosia juttuja. Niin sitä mielti, että onkohan se vielä siellä.

(H19/Y)

Vanhemman alkoholiinkäyttöön liittyvät katteettomat lupaukset – ”[isä] ei voinu viiä meitä johonkin, mihin se oli meidät luvannut viiä, koska se oli humalassa tai keksi tekosyitä” (Mervi, H18/R) – tai tosiasioiden vääristelyt – ”aika paljon valehtelua joutunut kuuleen äidiltä ja isältä” (Kalle, H12/R) – voivat myös koetella nuoren luottamusta vanhempaan. Erityisesti alkoholiongelmia kohdanneissa perheissä nuoret törmäävät vanhemman valehteluun ja joutuvat kuulemaan varsin ontuvia selityksiä vanhemman salatessa juomistaan:

Mervi: [Sitä mieltii] et pitääkö [isä] meitä ihan tyhmänä, kun se tekee monesti silleen, että se sanoo, et määhän lämmitän saunan ja sit se menee sinne juomaan (...) et eihän puulämmitteisen saunan lämmityksessä kestä kun pari minuuttia. Se on muutaman tunnin siellä ja tulee ihan sekasin sisälle. (...) Sillä oli [tapana sanoa], et se menee varastoon soittaa sähkökitaraa. Et ei sieltä kyllä kitaran soittoa kuulunu, et se istu siellä ja tuli sitten taas parin tunnin päästä sisälle, et ruvetaanko katomaan telkkaa ihan päissään.

(H18/R)

Luottamus voi näissä perheissä olla kovalla koteuksella, vaikka esimerkkien myötä on selvää, että luottamuksella on pitkät ja venyvät rajat. Nuoren sijaan vanhempi voikin olla se, joka erilaisiin taktiikoihin ja selityksiin turvautumalla peittelee omaa juomistaan. Vanhemman juodessa luottaja ja luottamuksen kohde usein vaihtuvat, sillä silloin juova vanhempi – eikä niinkään nuori – voi kilvoitella saamastaan luottamuksesta.

Perheenjäsenten keskinäinen luottamus on vaarassa myös tilanteissa, joissa lapsen ja vanhemman roolit saattavat kääntyä jopa päällelleen vanhem-

man juomisen seurauksena. Erityisesti perheissä, joissa käytetään runsaasti alkoholia, lapsi voi joutua kantamaan vastuun juovasta vanhemmasta tai hoitamaan aikuiselle kuuluvia velvollisuuksia. Tällöin lapsi ei saa tai pysty olemaan lapsi, sillä vanhempi säilyttää käytöksellään hänelle vastuuta (ks. Itäpuisto 2005, 69–74; myös Kataja 2012, 99–100, 104).

Jari: Kyl mun puolfaija joi sit sillee laivalla pari pulloa viinaa ja lavan kaljaa. Ja sit mun piti yksin raahata [se] sielt laivalta ja viedä taksiin. Ja sit se sammuu siel taksissa ja mun piti kantaa se himaan. Se sammuu siihe.

H: Se oli sun tehtävä?

Jari: Niin.
(H5/R)

H: Miten jos miettii sun vanhempien juomista, niin mitä kaikkia vaikutuksia sillä oli?

Sanna: No se että piti huolehtii mun pikkuväljestä koska vanhemmat ei pystynyt.

(H19/Y)

Mervi: Ja sit varmaan se uus vuos sillon. Me melkeen jouduttiin taluttaa [isä] naapurista kotiin, kun se oli juonu aika paljon. Olinko mä 10?

(H18/R)

Vain pieni osa nuorista tuo esiin tällaisia tilanteita. Valtaosassa perheistä aikuisen auktoriteetti ja vastuu arjen pyörittäjänä näyttää säilyvän kuten eräs ongelmiä kokeneen perheen nuorista kiteyttää: ”[Vanhempi] on pystynyt hoitaa kotiasiat ja hoitamaan lapset ja ei sitä [juomista] huomaa sen käyttäytymisestä, toki toleranssi on varmaan kasvanut melko suureksi” (Satu, H17/Y). Näissä perheissä vanhemman auktoriteetin toteutumisessa voi olla useita asteita: juova vanhempi voi säilyttää auktoriteetin, menettää sen juodessaan tai auktoriteetti voi olla toisella vanhemmalla, jolla suhde alkoholiin on ongelmaton. Joka tapauksessa vanhempien ja lasten välisen luottamussuhteen ja aikuisen auktoriteetin säilyttäminen voi näissä perheissä olla vaikeampaa.

Johtopäätökset

Nuorten ja aikuisten vuorovaikutus alkoholiasioissa sisältää monenlaista toisen osapuolen punnintaa. Olemme tässä tutkimuksessa tarkastelleet tätä vuorovaikutusta nuorten näkökulmasta. Vaikka usein ajatellaan, että alkoholinkäyttö kuuluu nuorten keskinäiseen vanhemmilta salattuun maailmaan, analyysimme osoittaa, etteivät nuoret suinkaan kokonaan sulje vanhempia alkoholiteeman ulkopuolelle. Nuoret odottavat vanhemmilta aloitteellisuutta alkoholinkäytöstä keskustelta-

essa sekä auktoriteettiaseman ottamista ja ylläpitämistä. Vanhempien merkitys ei kuitenkaan palaudu suoraan nuoren kontrollointiin tai vanhempien antamiin neuvoihin. Pikemminkin vanhempien merkitys tulee näkyviin perhesiteiden kiinteyden ja vanhempien ja nuorten alkoholikäyttöä koskevan vuorovaikutuksen kautta. Luottamuksen rakentaminen ja ylläpitäminen nousee tässä yllättävän keskeiseksi. Vuorovaikutus näyttää rakentuvan nimenomaan luottamukseen perustuvan pelin ympärille (Coleman 1990), jossa nuoret tasapainoilevat kahden eri säännöllä toimivan yhteisön, perheen ja kaveripiiriin välillä. Luottamus ilmentää pelissä sekä laskelmoivia, nuorten oman edun tavoitteluun perustuvia että emotionaalisia, vanhempien suojelemiseen liittyviä puolia. Koska peli ei pyöri vain yhden pelaajan voimin, kummaltakin osapuolelta edellytetään oikeita siirtoja pelin sujuvuuden takaamiseksi.

Alkoholikysymykset osoittautuvat analyysin perusteella perheen sisäisen luottamuksen ylläpidon kannalta kuitenkin haastavaksi alueeksi. Tämä näkyy siinä, kuinka nuoret salailevat ja etsivät sopivia puheenottotapoja. Vaikka alkoholikäyttöön liittyvä sukupolvien kohtaaminen ei aineistossamme vaikuta varsinaiselta ohipuhumiselta – pyrkiväthän nuoret ja vanhemmat ymmärtämään toistensa näkökulmia ja neuvottelemaan toimintatavoista – hyötyisi alkoholiasioiden käsittely vuorovaikutuksen ja avoimuuden lisäämisestä.

Kuten voi olettaakin, konkreettisimmin nuorten ja vanhempien luottamuksellisen vuorovaikutuksen vaikeudet tulevat aineistossamme esiin joidenkin alkoholiongelmiä kohdanneiden nuorten kohdalla. Ongelmia kokeneiden ja muiden nuorten erot liittyvät etupäässä vanhempien auktoriteettisuhteiden ylläpidon ongelmiin ja vanhemman juomisen kielteisiin vaikutuksiin lapsen ja vanhemman luottamussuhteelle. Vaikeuksia kohdataan etenkin niissä perheissä, joissa toista ongelmattoman alkoholisuhteen omaavaa vanhempaa ei ole ottamassa arjen vastuuta. Luottamuksen horjumisen nuoren ja vanhemman välillä voi vahvistaa nuoren kiinnittymistä kaveripiiriin ja lisätä nuoren riskiä ajautua ei-toivottujen vapaa-ajan viettotapojen, kuten runsaan alkoholinkäytön pariin. Toisaalta alkoholiongelmiä kokeneista perheistä tulevien nuorten kertomukset osoittavat vakuuttavasti, että nuoret pitävät perhesuhteista kiinni silloinkin, kun ne eivät ole täysin tyydyttäviä (vrt. Pirskanen 2011).

Suurin osa nuorista tulee perheistä, joissa alkoholiongelmat eivät ole rikkoneet perheen

luottamukseen perustuvaa dynamiikkaa ja kiinteät perhesuhteet näyttävät suojaavan nuorta liialliselta alkoholinkäytöltä. Lämmin suhde vanhemman ja lapsen välillä lisää analyysin perusteella nuoren halukkuutta ottaa vastaan vanhemman neuvoja ja sääntöjä, neuvotella niistä ja toimia niiden mukaisesti myös alkoholiasioissa (vrt. Koning & al. 2014). Tällöin nuori pyrkii omalla vastuullisella käyttäytymisellään olemaan vanhempiensa luottamuksen arvoinen (Rönkä & Sallinen 2008; Kerr & al. 1999). Valtaosalla haastattelemistamme nuorista suhde omiin vanhempiin muistuttaa sopivaa sidosta perheenjäsenten välillä: nuori pystyy takaamaan tarpeelliseksi katsomansa itsenäisyyden mutta säilyttämään samalla paikkansa perheyhteisyyden piirissä (Jallinoja 2009, 15). Haastattelemastamme nuoret myös näyttävät rakentavan paikkaansa tasapuolisesti perheen ja vertaisryhmien välillä. Heidän siteensä perheeseen on vahva: alkoholikokeilut ovat irtiottoja omaan maailmaan, mutta vanhempien osoittama auktoriteetti palauttaa heidät nopeasti perheen sääntöjen pariin.

Pahemmilta ristiriidoilta kuitenkin välttyään, sillä mielikuva aikuisia ja vanhempia vastaan kapinovista nuorista ei analyysissamme saa vahvistusta. Itse asiassa valtaosa haastatelluista nuorista tottelee vanhempiaan ja kunnioittaa heidän näkemyksiään. Tällaiset havainnot ovat lisänneet keskustelua sukupolvien välisen kuilun kaventumisesta nykynuorten ja heidän vanhempiensa välillä (Øia & Vestel 2014). Rärkeiden jännitteiden ja ristiriitojen sijaan nuorten käyttäytymisen ajatellaan perustuvan perheessä jaettuihin arvoihin, normeihin ja ihanteisiin. Nuoren ja vanhemman välisessä suhteessa nähdään siten enemmän jatkuvuutta kuin muutosta. Sukupolvien välisen kuilun kaventumista perustellaan nuorten sosiaalisiin suhteisiin liittyvien jäsenysten muuttumisella: nuoret eivät kategorisoi perheenjäseniä ”toisiksi”, vaan perhesuhteista kumpuava luottamus näyttää ohjaavan nuorten toimintaa ja käyttäytymistä (Krange & Øia 2005). Oma aineistomme tukee näkemystä ”positiivisesta” ja dialogiin perustuvasta suhteesta nuorten ja heidän vanhempien edustaman sukupolven välillä myös alkoholiasioissa (ks. myös esim. Øia & Vestel 2014). Analyysi vahvistaa siten näkökulmaa, jossa korostetaan nuorten omaa roolia vanhemman ja lapsen suhteen luomisessa. Tämä herättää kysymään, onko nykynuorten kiinteillä perhesuhteilla kenties ollut merkitystä alaikäisten 1990-luvun lopulla alkaneeseen juomisen vähentymiseen (ks. esim. Raitasalo & Simonen 2011).

Vaikka eri perhetaustoista tulevilla nuorilla on perhesuhteiden kiinteyteen ja luottamuksellisuuteen liittyviä eroja, on yllättävää, kuinka samansuuntaisesti ongelmia kokee ja kokemattomat nuoret jäsentävät perheen sisäistä alkoholinkäyttöä koskevaa vuorovaikutusta – siitäkin huolimatta, että osa haastatelluissa on toteutettu ryhmissä ja osa yksittäin. Nuorten keskinäisten erojen alleviivaamisen sijaan oleellisempaa onkin huomioda, että niin ongelmia kohdanneissa kuin muissakin perheissä nuoret rakentavat yhtä lailla paikkaansa perheen ja vertaisryhmien välillä. Myös vanhemmille esitetyt toiveet, tarpeet ja odotukset ovat nuorilla perhetaustaan katsomatta samoja. Odotukset eivät tosin aina ole suoraviivaisia, sillä nuoren tarpeet vanhempiaan kohtaan ovat monensuuntaiset: yhtäältä nuori haluaa alkoholiasioissa etäisyyttä vanhemmistaan ja omaa päätäntävaltaa, toisaalta nuori hakee vanhemmiltaan kehitysmuutosten keskellä läheisyyttä, avointa keskustelua ja samaistumiskohdetta ponnahtuslaudaksi omalle identiteettityölleen (Gutman & Eccles 2007). Perhesuhteisiin liittyvässä vuorovaikutuksessa keskeinen jännitteiden tuottaja onkin usein yksilöllisen valinnan ja tyytyväisyyden sekä vastuun, välittämisen ja riippuvuuden välinen tasapainottelu (ks. Rönkä & Poikkeus 2000, 12).

Tämä yleinen perhesuhteita ja nuoruuden ristiriitoja koskeva dilemma voi tuoda erityisiä haasteita vanhempien ja lasten alkoholinkäyttöä koskevan vuorovaikutuksen pelisääntöjen löytämiseen. Vaikka alkoholinkäyttöön liittyvissä kysymyksissä nuoret ja vanhemmat tasapainoilevat todennäköisesti enemmän kuin monen muun teeman kohdalla, luottamuksellisen suhteen vaaliminen näyttää ylittävän nuorten yksilölliset pyrkimykset myös alkoholiasioissa. Omasta roolistaan usein hämmennystä kokevien vanhempien onkin hyvä tiedostaa, että luottamuksellisilla perhesuhteilla ja vuorovaikutuksen laadulla on keskeinen merkitys lapsen alkoholin käyttöön liittyvien asenteiden ja toimintatapojen ohjauksessa (ks. Rönkä & Poikkeus 2000). Tämä on tarpeen huomioida myös ehkäisevässä päihdetyössä kannustamalla perheitä keskustelemaan avoimesti alkoholiin liittyvistä kysymyksistä sekä korostamalla luottamuksellisen vanhempi-lapsi-suhteen suojaavia vaikutuksia. Voi hyvinkin olla, että vanhemmilla on nuorten ajattelumaailmassa keskeisempi rooli kuin he itse uskoisivatkaan.

Saapunut 13.2.2015
Hyväksytyt 20.5.2015

KIRJALLISUUS

- Bryant, Carol & McDermott, Robert & Zapata, Lauren & Forthofer, Melinda & McCormack Brown, Kelli & Cheney Rebecca & al.: Using mixed methods to examine parental influence on youth alcohol use. *American Journal of Health Education*, 37 (2006): 6, 322–336.
- Ben-Ner Avner & Halldorsson, Freyer: Trusting and Trustworthiness: What are they, how to measure them, and what affects them. *Journal of Economic Psychology* 31 (2010): 1, 64–79.
- Čablova, Lenka & Pazderková, Kristýna & Miovský, Michal: Parenting styles and alcohol use among children and adolescents: A systematic review. *Drugs: education, prevention and policy* 21 (2014):1, 1–13.
- Coleman, James: *Foundations of Social Theory*. Cambridge: Harvard University Press, 1990.
- Demant, Jakob: *Liquid socialities: Approaches to youth' alcohol experiences*. Copenhagen: Department of Sociology, 2008.
- Dufyr, Mikaela & Parcel, Toby & McKune, Benjamin: Does capital at home matter more than capital at School? The case of adolescent alcohol and marijuana use. *Journal of Drug Issues*, 2012, DOI: 10.1177/0022042612462220.
- Gutman, Leslie & Eccles, Jacque: Stage-environment fit during adolescence: trajectories of family relations and adolescent outcomes. *Development Psychology* 32 (2007): 4, 707–716.
- Hummel, Alegra & Shelton, Katherine & Heron, Jon & Moore, Laurence & van den Bree, Marianne: A systematic review of the relationships between family functioning, pubertal timing and adolescent substance use. *Addiction* 108 (2012): 3, 487–496
- Ilmonen, Kaj & Jokinen, Kimmo: *Luottamus modernissa maailmassa*. Jyväskylä: Sophi, 2002.
- Itäpuisto, Maritta: *Kokemuksia alkoholi-ongelmaisten vanhempien kanssa eletystä lapsuudesta*. Kuopio: Kuopion yliopisto, 2005.
- Jaatinen, Jaana: *Viattomuuden tarinoita. Nuoret päihdekulttuurinsa kuvaajina*. Helsinki: Stakes, 2000.
- Jallinoja, Riitta: *Vieras perheessä: suhteen hahmorus*. S. 11–31. Teoksessa Jallinoja, Riitta (toim.): *Vieras perheessä*. Helsinki: Gaudeamus, 2009.
- Johnson, Patrick & Johnson, Helen: Reaffirming the power of parental influence on adolescent smoking and drinking decisions. *Adolescent & Family Health* 1(2000): 1, 37–43.
- Katainen, Anu & Lehto, Anna-Sofia & Maunu, Antti: Adolescents' sense-making of alcohol related risks: The role of drinking situations and social settings. *Health*, 2014, DOI: 10.1177/1363459314557966
- Kataja, Kati: *Lapsuuden rajoilla. Normaalin ja poikkeavan määrittäminen huostaanottoasiakirjoissa*. Raportti 78. Turku: Koulutusosioologian tutkimuskeskus, 2012.
- Kerr, Margaret & Stattin, Håkan & Trost, Kari: To know you is to trust you: parents trust is rooted in child disclosure of information. *Journal of Adolescence* 22 (1999): 6, 737–752.
- Koning, Ina & Eijnden, ReginaVan den & Vollebergh, Wilma: Alcohol-Specific parenting, adolescents' self-control, and alcohol use: a moderated mediation model. *Journal of Studies on Alcohol and Drugs* 75 (2014): 1, 16–23.
- Krange, Olve & Øia, Tormod: *Den Nye Moderniteten. Ungdom, individualisering, identitet og mening*. Oslo: Cappelen, 2005.
- Maunu, Antti: *Ryypäämällä ryhmäksi? Ehkäisevän päihdetyön karttalehtiä nuorten ja nuorten aikuisten juomiskulttuureihin*. Helsinki: Ehyt ry, 2012.
- Maunu, Antti & Simonen, Jenni: *Miksi juodaan? Nuoret, humala ja sosiaalisuus*. S. 85–98. Teoksessa Pia Mäkelä & Heli Mustonen & Christoffer Tigerstedt (toim.): *Suomi juo. Suomalaisten alkoholinkäyttö ja sen muutokset 1968–2008*. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 2010.
- Mäkelä, Pia & Tigerstedt, Christoffer & Mustonen, Heli: *Mikä on muuttunut [suomalaisten juomisessa]? S. 281–294*. Teoksessa Pia Mäkelä & Heli Mustonen & Christoffer Tigerstedt (toim.): *Suomi juo. Suomalaisten alkoholinkäyttö ja sen muutokset 1968–2008*. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 2010.
- Pirkanen, Henna: *Alkoholi, isyys ja valta. ongelma-juovat isät miesten elämäntarinoissa*. Helsinki: Väestöliitto, 2011.
- Raitasalo, Kirsimarja & Holmila, Marja: *Äidin päihteyden käytön yhteys lapsen kokemuksiin haittoihin. Yhteiskuntapolitiikka* 77(2012): 1, 53–61.
- Raitasalo, Kirsimarja & Holmila, Marja: *Alkoholinkäyttötapojen periytyminen ja vanhempien kasvatuskäytännöt*. S.196–204. Teoksessa Lammi-Taskula, Johanna & Karvonen, Sakari (toim.): *Lapsiperheiden hyvinvointi 2014*. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 2014.
- Raitasalo, Kirsimarja & Simonen, Jenni: *Alaikäiset juovat entistä vähemmän, mutta nuorten aikuisten juominen lisääntyy. Yhteiskuntapolitiikka* 76 (2011): 1, 17–29.
- Rolando, Sara & Beccaria, Franca, & Tigerstedt, Christoffer & Törrönen, Jukka: *First drink: What does it mean? The alcohol socialization process in different drinking cultures*. *Drugs: education, prevention and policy* 19 (2012): 3, 201–212.
- Rossi, Giovanna & Bonini, Roberta & Mazzucelli, Sara: *Family Relations as Social Capital*. S. 203–215. Teoksessa Jallinoja, Riitta & Widmer, Eric (toim.): *Families and Kinship in Contemporary Europe: Rules and Practices of Relatedness*. Hampshire: Palgrave, Macmillan, 2010.
- Ryan, Siobhan & Jorm, Anthony & Lubman, Dan: *Parenting factors associated with reduced adolescent alcohol use: a systematic review of longitudinal studies*. *Australian and New Zealand Journal of Psychiatry* 44 (2010): 9, 774–783.
- Rönkä, Anna & Poikkeus, Anna-Maija: *Tytöt, pojat ja vanhemmat: kumppanuutta ja kahinointia. Nuorisotutkimus* 24 (2000): 4, 3–18.
- Rönkä, Anna & Sallinen, Marjukka: *Murrosikäisen perhesuhteet: muutoksia ja jännitteitä*. S. 43–67. Teoksessa Sevón, Eija & Nortko, Marianne (toim.): *Per-*

- hesuhteet puntarissa. Helsinki: Gaudeamus, 2008.
- Simonen, Jenni: Nuorten juomisen sosiaalisuuden lajit. S.33–58. Teoksessa Christoffer Tigerstedt (toim.): Nuoret ja alkoholi. Helsinki: Alkoholi- ja huumeutkijain seura & Nuorisotutkimusverkosto /Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 75, 2007.
- Sztompka, Piotr: Trust. A Sociological Theory. Cambridge: Cambridge University Press, 1999.
- Tigerstedt, Christoffer: Suomalaisen alkoholin kulutuksen nousun salat. S. 24–30. Teoksessa Peltoniemi, Teuvo (toim.): Pääasiana alkoholi. Helsinki: Lundbeck, 2013.
- Visser, Leenke & de Winter, Andrea & Reijneveld, Sijmen: The parent-child relationship and adolescent alcohol use: a systematic review of longitudinal studies. BMC Public Health, 2012, DOI:10.1186/1471-2458-12-886.
- Øia, Tormod & Vestel, Viggo: Generasjonsklofta som forsvant. Et ungdomsbilde i engring. Tidsskrift for ungdomsforskning 14 (2014):1, 99–133.
- Østergaard, Jeanette: Mind the gender gap! When boys and girls get drunk at a party. Nordic Studies on Alcohol and Drugs 24 (2007): 2, 127–148.
- Østergaard, Jeanette: Learning to become an alcohol user: Adolescents taking risks and parents living with uncertainty. Addiction, Research and Theory, vol. 17 (2009): 1, 30–53.

ENGLISH SUMMARY

Jenni Simonen & Kati Kataja & Henna Pirskanen & Marja Holmila & Christoffer Tigerstedt: Trusting or misleading? Parents' and children's interaction around alcohol issues as described by adolescents (Luottamista ja harhauttamista. Vanhempien ja lasten alkoholinkäyttöä koskeva vuorovaikutus nuorten kuvaamana)

Research on parents' and children's interaction around alcohol issues usually focuses on how parenting styles and the example set by parents affect teenagers' drinking habits and the age of onset of alcohol use. In this paper, we approach the theme from the youngsters' perspective. We are interested to explore how teenagers balance between different roles: how they behave both as actors moving towards independence and testing their boundaries via alcohol use and as family members relating to the values and norms of their family. The data consist of focus group interviews (N=10) and individual interviews (N=9) with teenagers aged 14–17. The data are analysed using the concept of trust, which is seen

as a feature connecting all kinds of communities, and especially families. We want to know whether alcohol issues give rise to contradictions and complications in the interactions between parents and children.

It turns out that the interaction between teenagers and parents resembles a game where trust is tested in several ways. Even though teenagers use various hiding strategies aimed at misleading their parents, they do not exclude their parents entirely from talk about drinking. Teenagers expect rules, communication and authority from their parents. Our data suggest that the main motivation for adolescents' action is to protect parents from disappointments rather than to avoid being caught. A trusting parent–child relationship, based on dialogue rather than opposition, was found to play a significant role in guiding teenagers' alcohol-related attitudes and practices.

Keywords: youth drinking, family interaction, alcohol issues, trust, qualitative research.